

Presentatie van 'Rivieren keren nooit terug.'

donderdag 8 februari Arbeiderspers Amsterdam

door Maaïke Meijer

Heel hartelijk dank voor deze mooie roman waarover ik graag iets wil zeggen. Ik genoot van de reis die erin wordt beschreven: zowel een innerlijke als een uiterlijke reis, waarin we de kunsthistorica Ella volgen die reist van Parijs naar de Zuid-Franse Provence, de Gard met vele tussenstops in de Bourgogne.

Bij elke tussenstop wordt Ella bezocht door een reeks van herinneringen aan haar jeugd. Eerst zijn het herinneringen aan de goddelijke vakanties toen ze nog op de middelbare school zat waarin met het gezin gekampeerd werd in de Gard, aan de rivier en onder de majestueuze bogen van het Romeinse aquaduct dat daar ligt. Ik heb dat aquaduct nog even opgezocht omdat het bijna op elke bladzijde van deze roman aanwezig is in al zijn grootsheid, een technisch wonder dat de millennia heeft overleefd.

Naar die plek is de Gard is Ella als 47-jarige – Ja Dante natuurlijk, In media vita - onderweg. Het is een half jaar geleden dat haar vader is overleden, en ze is daar niet bij geweest omdat haar moeder verzuimde haar vanuit het ziekenhuis op te bellen. Ella is daar nog steeds woedend over en geschokt. Sindsdien is ze in de rouw. In een dagboek schrijft ze haar herinneringen en dromen op: de herinneringen waar het in dit boek vooral om draait zijn die aan haar ouders.

Wat hier wordt gedaan is dat grote werk dat we allemaal vroeg of laat moeten doen, het in het reine komen met falende/tekort schietende ouders. Ella krijgt geen greep op die vader van wie ze geen afscheid heeft mogen nemen – enerzijds was hij liefdevol, anderzijds was hij een cynische driftkop en ze krijgt die twee beelden niet bij elkaar. Haar gevoel is weg. Haar vader was een geinige man, die graag smartlappen zong maar ook losse handen had en flink kon meppen. Zijn begrafenis was pijnlijk omdat iedereen erg zijn best deed net te doen of hij nooit amok maakte- een leugen.

De gedachte aan die begrafenis en alles wat er verkeerd ging maakt haar immens treurig. Intussen rijdt ze door de Morvan waar het stortregent, alsof de hele natuur mee rouwt. Ze doet de stad Autun aan, waar de kathedraal is gewijd aan Lazarus, deze hele reis komt op die manier in het teken te staan van de dood. Haar eenzaamheid wordt verlicht door het schrijven van brieven. In Autun bij het eten ontmoet ze een aardige archeoloog en antiquaar van oude manuscripten, David Espinaz. Ze spreken lang en openhartig.

In Autun gaat Ella naar het Musee Rolin waar het beroemde sculptuur van Eva van Ghislebertus veel aandacht krijgt – inderdaad een van de meest intrigerende middeleeuwse beeldhouwwerken waar Eva achter zich de appel plukt en als het ware uit het tafereel zwemt – 'zonder schuld of schaamte van

alle ontrechte aantijgingen' zoals Joke schrijft p 94 – er is over deze Eva veel geschreven en Hermsens interpretatie bevalt mij wel. Eva gaat ervan door met medeneming van de appel, ze gaat elders wonen.

De roman wordt nu een weefsel van dromen, waarin de vader en de moeder steeds weer optreden – [raadselachtige getroubleerde dromen en] soms hevige nachtmerries. Dan zijn er de kunstwerken die Ella onderweg bekijkt in kerken en musea – die kunstwerken gaan ook bijna functioneren als dromen en dat zijn ze in zekere zin ook: de collectieve dromen van de cultuur waartoe Ella behoort en waartoe ook veel van haar lezers behoren.

Onze eigen beelden zijn in zekere zin ook gemaakt of minstens beïnvloed door al die teksten en schilderijen en verhalen die in ons verleden rondzingen. Het is die interactie die in deze roman wordt opgevoerd tussen de persoonlijke beelden en de collectieve, en ik vind het mooi dat Ella's innerlijke individuele proces op die manier van zijn al te individuele solisme wordt ontdaan.

Ella beseft dat ze als kind al alles alleen is gaan doen – haar moeder nooit meer om hulp heeft gevraagd, voortdurend bezig is geweest ruzies te vermijden door altijd op haar hoede te zijn en haar vader af te leiden. Ze was eenzaam. Ze vergelijkt haar levenspad met een holle weg, waar altijd maar een enkele persoon loopt.

Het mooie is dat deze roman alle eenduidigheid schuwt. Ella keert niet terug naar een gelukkige jeugd en ook niet naar een ellendige, maar naar allebei en er is ook geen oplossing. De uiteenzetting met die twee mensen die je vader en je moeder waren zal altijd doorgaan en je zult je altijd blijven afvragen: wie was hij, wie was zij? Het proces gaat tot het einde van het boek door. De oorlog heeft niet alleen het leven van haar vader bepaald, maar ook dat van haar moeder. Ella vertelt dat allemaal aan David Espinaz die een vriend is geworden: 'De oorlog houdt nooit op' zegt ze, 'maar wordt voortgezet. Hij wordt doorgegeven van ouders aan kinderen'. p 238-39 en dat is een referentie aan Ingeborg Bachmann: Der Krieg wird nich mehr erklart sondern fortgesetzt – das Unerhorte is alltaglich geworden - zoals deze hele roman impliciet een theater van intertekstualiteit is, waar niet alleen de beeldende kunst meedoet maar ook de literatuur.

Een belangrijke intertekst is bijvoorbeeld het Grimm-sprookje van het meisje zonder handen, de vader van de molenaarsdochter hakt haar handen af en de moeder doet niets. Na lange jaren groeien de handen weer aan. Het helen duurt de rest van het leven en het kan alleen maar helen door geduld en door de liefde. En het mooie van deze roman is dat de vriendschappen die Ella onderweg opdoet en de vriendschappen die er in haar leven zijn geweest een tegenwicht bieden tegen de eenzaamheid, zoals ook de kunst die overal aanwezig is en de eenzaamheid verlicht. Het beeld van die prachtige Pont du Gard die het hele boek door spant over de diepe kloof en die beide zijden met elkaar verbindt, van heden en verleden, van eenzaamheid en gemeenschap is een krachtig symbool.

Deze roman is – dat is heel gek – op een bepaalde manier precies goed. Het kan niet anders zijn dan zo. Op het moment dat je hem leest is dit het enige verhaal dat telt. Ik heb me thuis gevoeld in dit verhaal. Ik voelde me ermee verwant. Ook al zijn alle ouders weer anders, dit verhaal gaat ook over

mij en ook over jullie.

Misschien zijn er lezers die zich ergeren aan de overdaad aan cultuurhistorische details, ik niet, ik houd daarvan. Ik hou dus ook van die vele scènes aan het knapperend haardvuur waar Ella zichzelf nog maar eens een lekker glas wijn inschenkt – het hedonistische van haar levenswijze staat me aan – er gaat ook veel troost uit van knapperende haardvuren en mooie glazen wijn. De moed waarmee deze protagonist haar eenzaamheid omarmt, het gemak waarmee ze alleen reist, bevalt me, je verkeert in het gezelschap een mooie zelfstandige denkende vrouw die diep gaat zonder dat het narcistisch wordt - die haar eigen wereld maakt.

Dit is een prachtig boek, waarvan de verschillende lagen ingenieus door elkaar heen spelen. Op een bepaald niveau is het een reisboek met allure, op een ander niveau een kunsthistorische verhandeling, het is een roman over de kracht van vriendschap, het wordt een detective in het naspeuren van dat oude familielid, maar vooral is het een heel goede psychologische roman waar de liefde in woont. Het verbinden van de uiterlijke en de innerlijke reis is een heel archetypisch procedé, maar dat verveelt nooit. Ik eindig met een citaat:

‘Het was net alsof het ontrafelen van de verhouding tot haar ouders te groot en te onheilspellend voor haar was. ‘O, maar het duurt een heel leven om je ouders te dragen.’ had David gezegd. (p 118-119) En zo is het.